

Yoruba-vrouwen in Nigeria krijgen opvallend veel tweelingen. De tweelingbeeldjes van de Yoruba zijn onderkenners befaamd. Maar ze staan vooral in musea. Met enig zoeken is in de buurt van de Nigeriaanse hoofdstad Lagos nog een houtsnijder te vinden die deze beeldjes maakt.

Tweelingen

Sybilla Claus

"Ik ken zo'n tien tweelingen", zegt Victor Alkinyemi, student in Lagos, zomaar op straat aangesproken. "Twee zijn mijn broers." Net als elke tweeling bij de Yoruba, een volk van zo'n 25 miljoen mensen die in het zuidwesten van Nigeria wonen, heten zijn broers Taiwo en Kehinde.

Taiwo is de eerstgeborene, vooruitgestuurd om de wereld te testen. Door nummer twee, die dus eigenlijk de oudste is. Meisjes heten Taye of Kenny. Wie er naar vraagt merkt dat elke Yoruba er een paar kan opnoemen. "Kijk daar loopt er een", zegt Victor terwijl hij op een vrouw wijst die aan elke hand een meisje met vlechtjes heeft.

Er worden in Nederland door zwangerschappen op latere leeftijd en ivf steeds meer tweelingen geboren: 19 op de 1000 baby's. Japan steekt daar magertjes bij af met 6. Maar de Yoruba uit Nigeria staan wereldwijd op kop met 45. Er is daar door de eeuwen heen dan ook een uitgebreide tweelingcultus ontstaan.

Het zijn vooral genen en hormonen die de verschillen tussen de volken van Europa, Afrika en Azië verklaren. Overal worden evenveel een-eiige tweelingen geboren, het verschil zit hem vooral in de twee-eiige: die komen in Azië amper voor, de Europeanen zitten in de middenmoot en Afrika voert de lijst aan. Bovendien is de kans op tweelingen groter naarmate een vrouw meer

kinderen krijgt, en wat dat betreft zijn diverse Afrikaanse landen met een gemiddelde van 5 kinderen of meer per vrouw ook koploper.

Van landen als Mali, Togo, Benin en Congo is bekend dat er veel tweelingen zijn, maar de Yoruba in Nigeria (en Benin) slaan alles met naar schatting 45 per 1000 geboorten. Tweelingonderzoek kent nog vele gaten, dus kan niemand met zekerheid zeggen waarom de Yoruba er zo uitspringen. Wel werd op een congres in Londen in 2001 melding gemaakt van Nigeriaans onderzoek. Dat wees uit dat Yoruba die van platteland naar stad verhuizen minder tweelingen krijgen, waarmee voeding in beeld komt als factor van belang. Een bepaald type yam, een wortelknol en het hoofdvoedsel van de Yoruba, zou in bepaalde gebieden stoffen bevatten die lijken op het voortplantingshormoon, zegt endocrinoloog N. Lambalk van het VU-ziekenhuis in Amsterdam.

De juiste combinatie van genen, hormonen en gekookte, gestampte of gebakken yam leidt blijkbaar tot een bijzondere geboorte-explosie, die bij de Yoruba zelf voor onrust zorgde. Een tweeling verstoort namelijk de natuurlijke orde. Het roept bij animistische volken associaties op met het dieren- en geestenrijk. In het verleden werd de moeder soms beschuldigd van overspel of van seksueel contact met geesten. Zij kon verbannen of zelfs vermoord worden, net als één of beide tweelingen. Een baby in het bos achterlaten was bij veel volken een oplossing voor wat zij zagen als het tweelingprobleem. De babydood wordt door evolutionisten verklaard uit het feit dat het vaak al moeilijk was één kind groot te brengen, laat staan twee. Bovendien zou een tweeling van zichzelf al zwakker zijn dan een eenling.

Bij tweelingen horen verhalen. Eind jaren zestig vertelde de Yoruba schilder Twins Seven Seven hoe hij aan zijn bijzondere naam kwam. Zijn moeder kreeg keer op keer een tweeling, die allen overleden voor zij een jaar oud werden. Pas van het zevende paar overleefde er ééntje: Twins Seven Seven. "Mijn moeder heeft zo veel geleden dat zij niet wil geloven dat ik niet hetzelfde kind zou zijn dat steeds herboren is. En ik geloof dat ook." Aldus de schilder in een boek over tweelingkunst van de Nederlandse verzamelaar J. Vogelzang.

Volgens de overlevering van de Yoruba was het de koning van Oyo die rond 1750 zijn eigen tweeling niet wilde doden. Het was het begin van een positieve ommekeer. Tweelingen werden vanaf die tijd gezien als bringers van regen, goede oogsten, geluk en vruchtbaarheid. De mythe van Oyo is waarschijnlijk een verklaring achteraf die de verandering in benadering van de Yoruba markeert. Elders ging het doden van tweelingen gewoon door. De kaart van gebieden waar tweelingen werden gedood en gebieden waar tweelingen werden vereerd vertoont geen enkele structuur. In het ene

dorp was een tweeling zijn leven niet zeker, in het andere dorp was het een voorrecht een tweeling te zijn.

Wat de oorzaak ook mag zijn, er is gaandeweg op veel plaatsen in Afrika een tweelingcultus ontstaan die vooral in familiekring wordt beleefd. Er zijn speciale lofzangen, herinneringsdagen en prachtige houten beeldjes, die in diverse musea over de hele wereld zijn terug te vinden. Als er één van een tweeling stierf maakten speciale houtsnijdersfamilies een beeldje zodat de ziel daarin rust kon vinden. Menige Afrikaanse familie houdt de dode graag dicht bij de levende familieleden. Wanneer een overledene niet correct behandeld werd, zou dat ellende kunnen brengen. Een overledene die wordt vereerd kan als goede geest over de familie waken. De overgeblevene tweelinghelft voelde zich beschermd door zo'n beeldje. Dat zou voorkomen dat hij zou worden weggelokt door een geest.

In diverse Afrikaanse landen zijn deze tweelingbeeldjes, ofwel *ere ibeji*, gemaakt maar die van de Yoruba, die beroemd zijn om hun snijkunst, worden door kenners het mooist gevonden. Doordat de tweelingcultus hier zo'n hoge vlucht nam, moesten de beeldjes aan veel eisen voldoen. Dat is te zien aan de proporties, en het feit dat de overleden kinderen als jonge volwassenen worden voorgesteld. Maar ook aan de uitgewerkte details, zoals plateauzolen, stamtekens, haardracht of versiering met kaurischelpen, die tevens vertellen in welk deel van Yorubaland - het zuidwesten van Nigeria - ze zijn gemaakt.

Hoewel de opkomst van het christendom de verering van de 400 goden van de Yoruba behoorlijk verdrongen heeft, geloven de meesten nog steeds in reïncarnatie, bovennatuurlijke krachten en het bestaan

van kinderen die eigenlijk een geest zijn. Dat is bijvoorbeeld te lezen in Ben Okri's roman 'De hongerend weg'. Toch is door de modernisering de tweelingcultus behoorlijk op zijn retour. Soms gebruikt men een plastic popje of een foto in plaats van een beeldje. In Lagos zijn de 20 x 3 cm hoge houten beeldjes niet meer te vinden, behalve in de voorraakkast van het Nationaal Museum, dan naar zeggen tientallen paren heeft.

Maar vlakbij in het traditionelere Abeokuta (één miljoen inwoners) is snel een houtsnijder gevonden. Abegbo Agbegilere ligt midden in haar werkplaats op een slaapmat. Het overkomen bestaat uit een golfplaten dak tussen twee muren. Achterin liggen dikke stammen, voorin staat een mand met zelfgemaakt timmermansgereedschap en rondom de mat is de vloer bezaaid met stukjes hout.

"Ik doe dit werk al 20 jaar", zegt Agbegilere, in de stad de enige vrouw die van hout snijden haar beroep heeft gemaakt. "Ik leerde het van mijn man omdat ik het een leuk beroep vond. In zijn familie is het vak generaties lang van vader op zoon doorgegeven."

De bejaarde, tandeloze knecht haalt uit een berguimte wat tweelingbeeldjes. Een aantal collega's van Agbegilere heeft ander werk moeten zoeken doordat steeds minder Yoruba de cultus toepassen. Terwijl ze de glanzend oranje omslagdoek boven haar borsten optrekt, legt de houtsnijder uit: "Tegenwoordig is het half mode, half cultus. Deze heb ik voor iemand uit de hoofdstad Abuja gemaakt, als kunstobject."

Op een paar straten afstand van de houtsnijder werkt naar zeggen een van de beste priesters van de stad. In Aregbshola Anipupo's kamer ligt tussen de geheimzinnige poeders traditionele kruiden en felroze pillen een telefoon. In het snikhete groen geverfde kamertje vertelt hij dat de *ere ibeji* geen afgodbeeldjes zijn. Als priester behandelt hij de beeldjes zodra ze van een houtsnijder komen. "Kijk in dit speciale aarden kruikje zit behandeld water. Daarmee was ik ze. Op de tweede dag kan de familie ervan drinken."

Het bedoelde effect is dat iedereen gezond blijft en de geest niet gaat rondwaren. Die zou in het ergste geval zelfs een baby kunnen doden. Elke familie heeft één dag per jaar om de tweelingen te vereren. "Wij gaan in november naar het graf van mijn opa, die Taiwo heette. We nemen honing, noten en banaan mee. Ook mijn moeder heeft tweelingen."

Dan slaat Anipupo een groot boek open, waaruit hij spreuken reciteert terwijl hij een houten bord met geelpoeder vasthoudt. Na afloop schudt hij het gewijde poeder in een kom met noten. Een assistent verdwijnt met het eindproduct naar een van de klanten in de volle wachtkamer. Anipupo krijgt zelfs families op bezoek die geen tweeling hebben maar toch hulp willen. "Want een tweelinggeest kan anders wel gaan spoken bij zo'n familie."

advertentie

GISTEREN OP TV!
'S WERELDS MEEST GELIEFDE
OPERA IN GROTE BEZETTING!

GEARSHWIN'S
MEESTERWERK!

PORGY
AND
BESS

BY GEORGE GEARSHWIN, DUBOSE HEYWARD,
DOROTHY HEYWARD AND IRA GEARSHWIN

130 MEDEWERKENDEN!

KON. THEATER
ALLEEN IN CARRÉ
VAN 1 T/M 27 JULI 2003

KASSA CARRÉ: 0900-25 25 255
(0,30 €/MIN TD.P.W. 9-21.00)

DE UITLIJN: 0900-0191

(0,30 €/MIN TD.P.W. 9-21.00)

WWW.STARDUSTTHEATRE.COM